

חבל נחלתו

סימן ע

ייצוג ע"י טוען רבני

שאלה

האם ראוי לאדם שיהיה מיוצג ע"י טוען [אפילו רבני] בבית דין?

תשובה

נראה שמכמה סיבות אין לבוא ולטעון לשם אחרים בבי"ד.

א. מצד הטוען

אין לאדם לבוא ולטעון בשם אחרים בבית דין, אלא אם המשלח אינו יכול לטעון בעצמו (מחמת הגבלה פיזית או מחמת כבודו)¹. וסיבת הדבר שהרי בי"ד יהפכו בזכותו.

כך מלמדת הגמרא במסכת שבועות [ל"א ע"א, ונפסק בשו"ע סי' קכ"ג]: "ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו" [יחזקאל י"ח] — רב אמר: זה הבא בהרשאה". מסביר תוס' [שם ד"ה זה] שהעדיפות כביכול של השליח [הטוען בבית דין] על משלחו היא בכך שהוא אלים (אף בדיבור) או בעל טענות, אבל החסרון בדבר הוא שהוא מתעבר על ריב לא לו².

וכך לימד רבנו מנחם המאירי: "לעולם יזהר אדם שלא יבוא לדין אלא בהכרח ולא יעשה עצמו כעורכי הדיינים³ להיותו מתעבר על ריב לא לו, שנערכת הדיינים מחדשת שנאות בין בני אדם, וכל שכן במי שנכנס בה מצד הרצון ושלא מחמת ענייני עצמו"... למדנו שעצם העניין אפילו לבוא ולטעון טענות אמת בשביל אחר הוא מגונה, מפני שגורם לשנאה בין אדם לחבירו.

אמנם כתבו הפוסקים [כנסת הגדולה סי' קכ"ג בשם גידולי תרומה] שהבא בהרשאה לשם שכר ולא בשביל שהוא אלים יותר או בעל טענות — אינו בכלל "לא טוב עשה בעמיו". ומוסיף בעל כנה"ג: "וכן המנהג".

ב. מצד דין אמת והטיית הדין

כתבו הפוסקים את מוגבלותו של הטוען לטעון.

כתב המרדכי [ב"מ סי' רע"ז]: "והשיב ר"מ [מהר"ם מרוטנברג]: ושאלת אם האנטלר [שליח לטעון טענות בשם משלחו] יכול לטעון

1. ז"ל הש"ך [סי' קכ"ה ס"ק א']: "כתב בד"מ וסמ"ע דאפילו לתובע לא התירו אלא כשהוא יושב בביתו ושולח מורשה לבי"ד במקומו בכחו ורשותו, משא"כ כשגם התובע בבי"ד אסור לטעון ע"י מליץ שלו אלא יטעון בעצמו"...
2. ועי' בש"ך [סימן קכ"ג ס"ק ל"ב] שהסביר בתוס' שהלווה אלים ובעל טענות, ואעפ"כ כיון שהמלווה יכול לבוא ולטעון בעצמו — המורשה הנכנס לטעון במקומו הוא מתעבר על ריב לא לו ומגדיל את השנאה בישראל.
3. אמנם בתלמוד הירושלמי [כתובות פ"ד ה"ח]: "תני רשב"ג כל מכה שיש לה קיצה מתרפאת מכתובתה ושאינן לה קיצה מתרפאת מן הנכסין. כהדא חדא איתא אתת לגבי רבי יוחנן אמר לה קצץ הוא אביד, אמרה ליה לא. לא כן אמר רבי חגי בשם ר' יהושע בן לוי אל תעש עצמך כערכי הדיינים שלא לגלות ליחיד את דינו — יודע היה בה שהיא כשירה". כאן המשמעות היא שעל הדיין הוטל שלא להיות כערכי הדיינים.

חבל נחלתו

הכין לו מוצא מהתחייבות ממונית גדולה שהיתה כלפיו, וע"י עצת ר' יוחנן נפטר מלקיימה. מסופר בהמשך שר' יוחנן התחרט על מעשהו, ואמר: "עשינו עצמנו כעורכי הדיינין". מפרש רש"י: "אוהב אחד מבעלי דינין ומטעים זכיותיו לדיין, ועורך הדין לפני הדיינין לזכותו, מיקרי עורכי הדיינין שעורך את הדיינין להפוך לבס לטובתו של זה". ובמקום אחר [כתובות פ"ו ע"א] מסביר רש"י שמלמד עצה אשר מפסידה לצד שכנגדו. היינו בבואם לבית דין מצבם של שני הצדדים שקול ועל הדיינים מוטל לברר את המצב ועפ"י את הדין. והנה מתערב אותו טוען או עורך דין, ובהבלטת צדדים מסויימים וחפוי על דברים אחרים, מטה את הדין לצד מסויים.

ג. שליח לעומת מורשה

ישנו הבדל גדול בין מורשה הבא בהרשאה לבין סתם עורך דין. הבא בהרשאה צריך שיכתב בכתב מינויו: "זיל דון ואפיק לנפשך". (=לך ורד לדין והוצא לעצמך), והוא נעשה בכך שליח מצד זה שלא יוכל לטעון בעלות על הממון, וכל הוצאותיו הן על המשלח, והרי הוא כבעל הממון לענין שיוכל להוציאו מיד הנתבע. וע"כ המשלח מקנה לו את אותו ממון שהוא הולך לטעון עליו. [פרטי הדינים בסימן קכ"ב, קכ"ג בחו"מ]. ובכל כתב הרשאה צריך שיהיה כתוב

כל מה שיכול לטעון, ולהערים אפילו בדבר שהוא יודע שאינו? חלילה מעשות כן להיות חוטא ולא לו, ואפילו בשל עצמו אינו רשאי לשקר... ולא דמי לאפוטרופוס דיתמי דההוא ודאי יש לו לטעון כל מה שירצה, כי אין שם שום בירור, ואלו היה אביהן קיים שמא הוה טעין הכי". והביא דבריו בקצרה בסמ"ע [סי' קכ"ג ס"ק כ"ב].

מוסיף על דבריו הגר"ז בשו"ע שלו [הל' הלואה סעי' כ"ז]: "המורשה אסור לטעון דבר שידוע שאינו אע"פ שאומר בשם המרשה, ואפילו דבר שאינו יודע בבירור אסור לטעון עד שישמענו מפי המרשה שכן הוא". היינו ודאי שאסור לו לטעון טענות שקר, ובנוסף אסור לו לטעון טענות אשר אינו יודע בודאות שמשלחו טוען בענין זה, ואם בא וטוען כל מיני טענות המסופקות לו או טענות סרק הרי גורם לעוות את הדין⁴.

ואם נבוא ונאמר: סוף סוף היינו בטענות הבאות לברר את המציאות, אבל בטענות המצדיקות את משלחו אולי ראוי לשלוח שליח לטעון טענות. הנה במסכת סוטה [מ"ז ע"ב] נאמר: "משרבו לוחשי לחישות בדין רבה חרון אף בישראל ונסתלקה השכינה, משום שנאמר: 'בקרב אלהים ישפוט'". מסביר רש"י: "לוחשי לחישות — עורכי הדיינין ומתלחשים עם הדיינין לפתוח להם פתח בזכותו של זה ובחובתו של זה". וכן במסכת כתובות [נ"ב ע"ב] מסופר על ר' יוחנן שלימד את קרובו דרך פעולה, ובכך

4. היחידי שרשאי לטעון טענות מסופקות הוא האפוטרופוס על נכסי היתומים, כמוזכר בתשובת מהר"ם לעיל. ומקורו בכתובות [ק"ט ע"ב]. וטעמו משום ששמה אם אביהם היה קיים היה טוען טענות אלו. בנוסף לכך אין הוא מתמנה ע"מ לדון בשביל היתומים אלא הוא כאב המתמנה ע"י בית דין, לעומת מורשה שנתמנה לצורך דין זה.

חבל נחלתו

ראוי שירד לדין לא בשם תובע ולא בשם נתבע. וכ"כ הד"מ בשם הב"י: "ומדברי הרמב"ם נראה שאין ממנין אנטלר (=שליח לטעון) בשום פנים לא תובע ולא נתבע שכתב פרק כ"א מסנהדרין לא יהא הדיין שומע מפי המתורגמן וכו".

ומסביר הסמ"ע [סי' קכ"ד ס"ק א'] במספר טעמים מדוע הנתבע אינו יכול למנות מורשה: "הטעם מבואר בטור: וז"ל כדי שלא יהו הדיינים שומעין טענת שקר מפי המתורגמן עכ"ל. ור"ל הנתבע עצמו חזקה הוא דאין מעיז לטעון דבר שקר בפני מי שחייב לו והא ראייה שכופר הכל פטור מן התורה משום חזקה דאין הנתבע מעיז, משא"כ כשיטעון ע"י שליח. אבל תובע יכול למנות מורשה דלגביה לא אמרו חזקה אינו מעיז לטעון דבר שקר. ועוד דהתובע מקנה המעות להמורשה שלו והרי עומד במקומו וכאלו הוא התובע עצמו משא"כ בנתבע דאינו מקנה לאחר דבר להיות עומד במקומו. ועוד דבתובע הוצרכו לתקן מורשה שלא ילך אדם בממון חבירו למדינת הים וכמ"ש בסי' קכ"ג. ועיין בד"מ שכתב דאפילו להתובע לא התירו אלא כשהוא יושב בביתו ושולח מורשה לבי"ד במקומו בכוחו ורשותו, משא"כ כשגם התובע בבי"ד אסור לטעון ע"י מליץ שלו אלא יטעון בעצמו וכמ"ש הטור בסי' י"ז בשם הרמב"ם ועיין בדברי המחבר שם סעיף ז"ו".

שהמשלח מקבל עליו את כל תוצאות הדין הן לזכיה בממון והן לחובה (=כל מאי דמתענית מן דינא בין לזכות בין לחובה עלי הדר"). אבל טוען או עורך דין הוא אך שליח לטעון טענות, ואפילו נתמנה בפני עדים, במה יוכל לטעון ולחייב את הצד שכנגד? הטור [סי' קכ"ד] הביא מחלוקת ראשונים האם הנתבע יכול למנות מורשה, ובשו"ע פסק שאינו יכול לעשות מורשה. וכך כתב הרשב"א בתשובה [ח"ב סי' שצ"ג]: "דעתו שאין הנתבע יכול למנות טוען שיטעון מעצמו שום טענה, כי מי שאינו יודע האמת איך יטעון ויאמר: כן וכן היה, והוא לא ידע"5... והתובע יכול לטעון כלפי שליח הנתבע: 'לאו בעל דברים דידי את' [טור שם]. שואל הב"ח [פוס"י קכ"ד]: "ויש להקשות בתובע נמי ישמענו טענות שקר ומאי שנא תובע מנתבע? וי"ל דבעשאו שליח בעדים בלחוד אין הכי נמי דלא מצי כיוף ליה לשמור טענותיו ותובע ונתבע שוין כדפריש, אלא הכא בבא בהרשאה דהוי כאילו ניתנה לו במתנה דככתב הרא"ש מדכתיב ליה: זיל דון ואפיק לנפשך, א"כ המורשה הוא בעל הדבר בעצמו, אבל הנתבע שבא לפטור עצמו מתביעת התובע לא שייך הרשאה בקניין".

ולפי"ז טוען או עורך דין (ואינו מורשה) של התובע אינו עדיף מטוען בשם הנתבע (אפילו הוא מורשה לדעה האוסרת), וא"כ לא

5. לפני הדין שולחים שליחי בי"ד לתלמידי חכמים שאין כבודם לבוא לבי"ד, או לנשים מחמת הצניעות והללו היו רושמים את טענותיהם ומשמיעים אותם לפני בי"ד [שו"ע סי' קכ"ד ונושאי כלים].

6. והרמ"א [ד"מ הארוך סי' קכ"ד] כתב: "ולי נראה דמתורגמן ומורשה שני דברים הם, דמתורגמן היינו שבעלי דבר הם לפני בי"ד רק שהמליץ בינותם וזה אסור אף בתובע מאחר שהוא לפני בי"ד יטעון בעצמו, אבל כשאינו לפני בי"ד ושולחין כוחן ורשותם ביד שולחן זהו

חבל נחלתו

אמנם בערוך השלחן [סי' קכ"ד ס"ב] כתב
שהמנהג עתה להעמיד מורשים לטעון

סימן עא

"זאת אשת רעהו לא טימא
שלא ירד לאומנות חברו"
[סנהדרין פ"א ע"א]

ירידה לאומנות חברו

שאלה

ד. אומנותו בכך.
הסוג הראשון והשני נובעים ממקרה
בגמ' [קידושין נ"ט ע"א] באחד שהיה מהפך
בקרקע לקנותה ובא חברו וקנה אותה
לפניו. ובו מסיקים הפוסקים שאם המדובר
בזכיה מן ההפקד או בזכיה במציאה הדבר
מותר לגמרי והרי הזוכה זריז ונשכר¹.

אולם אם המדובר במקח או שכירות
וכד' זהו הסוג השני: הנקרא מהפך בחורה
– הזוכה-החוטף נקרא רשע. ונתנו חכמים
דוגמא לכך עני המהפך בחררה (עוגה קטנה)
ובא אחר ונטלה נקרא רשע. מסביר ר"י
הזקן: "שרוצה לקנותה או שישתכר עם בעל
הבית כדי שיתפרנס, ובא אחר ועשה מה
שהוא היה משתדל לעשות עם בעל הבית זה
נקרא רשע ומיהו אין מוציאין אותה מידו".
היינו אף שנקרא רשע שיורד לחיי חברו אין

האם מותר לסוכן ביטוח לגשת ללקוחות
של סוכן מתחרה ולהציע את תכניות
הביטוח שלו כדי שהלקוח יפסיק את
ביטוחו אצל הסוכן האחר ויעבור לבטח
דרכו, בידיעה שהללו לקוחות של חברה
אחרת, והאם יש הבדל בין אם ניגש מתוך
ידיעה לניגש מחוסר ידיעה?

תשובה

המהרש"ל בתשובותיו [סי' ל"ז] ובספרו "ים
של שלמה" [קידושין פ"ג סי' ב'] דן בנושא
של השגות גבול מסוג זה ובונה סולם של
ארבע מדרגות.
היש"ש [ים של שלמה] מכנה אותן כך: א.
הפקד ומציאה. ב. מהפך בחררה. ג. טירחא.

ענין המורשה שמותר בתובע ולא בנתבע". ולפי דבריו טעם נוסף לאסור טוען שיטען בצד משלחו.
הערות הרב יעקב אריאל: עיין מאמרו של הר"ב ליפקין בסיני על עריכת דין במשפט התורה.

1. הובאה כאן מסקנת המחלוקת שבין רש"י לר"ת. לרש"י אף בהפקד ומציאה הזוכה מאחר המהפך
בקניה נקרא רשע. אולם לפי ר"ת בהפקד ובמציאה אין הוא רשע. מפני שאין לזוכה אפשרות
לזכות בדבר בכל מקום. לעומת מכר ושכירות וכד' שאומרים לזוכה לך וחפש לך מקום אחר
להשתכר בו ואל תקפח זכויות חברך. והכריעו הפוסקים כר"ת.